

YANGI KONSTITUTSIYA TARAQQIYOT QOMUSI.

Kamalova Asiyaxon Abdullajanovna

Asaka Abu Ali Ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

O'quv - tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonning yangi konstitutsiyasi undagi o'zgarishlar, hamda uning manfaatli tomonlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: demokratik yurt hamkorligi, yurt ittifoqi, adolatlilik, konstitutsiyaviylik, madaniyat, ta'lim va ilmiy faoliyat.

O'zbekiston Konstitutsiyasi 1992 yilning 8-dekabrida qabul qilingan. Konstitutsiya, yangi mustaqil O'zbekiston Respublikasi to'g'risidagi davlat konstitutsiyasi sifatini olgan. Bu konstitutsiya, asosan demokratik yurt hamkorligi, yurt ittifoqi, davlat muassasalari, davlat banklari va yurtning boshqa tadbirlari asosida o'zbek xalqi va milliyatining istiqlol va mustaqillikni abadiyligini ta'minlashga hizmat qiladigan davlat tuzilishi va fuqarolar bilan sifatli munosabat o'rnatilgan.

2021 yilning 12-yanvarida O'zbekiston Konstitutsiyasining qo'shimcha o'zgartirishlar kiritildi. Bu qo'shimcha o'zgartirishlar orqali hokimiyatning demokratiklashtirilishi, fuqarolar bilan birlashtirilgan insonparvar munosabatlarni ta'minlash, moliyaviy, ma'muriy va muhim sohalarni isloh qilish va boshqarish tizimi, demokratik taklif etilgan saylovlarni amalga oshirish, qonunlarni adolatlilik, konstitutsiyaviylik va tafakkurda amalga oshirish faoliyatining avtomatlashtirilishi hamda mustaqil, adolatli va barqaror tadqiqot xavfsizligini ta'minlash maqsadida mutasaddilar bilan, hamkorlik salohiyati asosida keng qamrovli talablarga ahamiyat berilgan.

Bu konstitutsiya muhim qobiliyatlar bilan ajratiladi, u davlat organlarining tizimi, huquqiy muhofazasi va inson huquqlarini tanlash organlariga doir avlodni samarali ishlash imkonini yaratadi.

Konstitutsiya, Prezident rahbarligidagi ijtimoiy iqtisodiy yangiliklar va reformalarni davom etish, davlat tuzumini yangilash, ularni amalga oshirishni ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekistonning yangi konstitutsiyasi xalqqa e'tibor berayotgan muhim hodisalardan biridir. Bu, O'zbekiston Respublikasining bilan uyg'oq, qaynoq bo'lish va rivojlanishga yo'l qo'ygan davrlarda qabul etilgan eng muhim hujjatdir.

Yangi konstitutsiya O'zbekiston Respublikasini mustahkam davlat qilish va fuqarolarining huquqlarini himoya qilishga oid birlashtiruvchi va umumiy qoidalar bilan mustahkamlangan qonun qonunlar tizimini yaratish maqsadida qabul etilgan. Bu

muhim hodisa O'zbekistonning istiqlol va mustaqillik to'g'risidagi tushunchasini belgilaydi va davlatni rivojlantirishga yo'naltirib boruvchi strategik bosqichdir.

O'zbekistonning yangi konstitutsiyasida bir necha yangiliklar amalga oshirilgan:

1. Prezidentlik davlat boshqaruvi tizimida o'zgarishlar amalga oshirildi.

2. Milliy jamiyat tarkibidagi to'g'ridan-to'g'ri tanlovlar orqali Oliy Majlis a'zolari tanlashi amalga oshirildi. Bundan oldin, tanlovlar referendum orqali amalga oshirilardi.

3. Bo'linmalar ko'plab boshqaruv organlari, shuningdek, viloyatlar, tumanlar va shaharlarda hokimlari ko'plab vakolatlar berilgan. Viloyat rahbarlari va tuman hokimlari, Prezident tomonidan belgilangan shartnoma asosida bekor qilinmaslik sharti bilan Prezident tomonidan belgilangan muddatlar uchun tanlovlar orqali tanlanishi kerak.

6. O'zbekiston davlati demokratik, adolatli va shaffof tizimga asoslangan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining avvalgi tahriri 1992 yil 8 dekabrda O'zbekiston xalqi tomonidan "vakolatli vakillari timsolida", ya'ni parlament a'zolari – O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputatlari tomonidan qabul qilinganini bilamiz. Bundan farqli ravishda, mamlakatimiz Asosiy Qonunining yangi tahririni "yagona O'zbekiston xalqi" bevosita umumxalq referendumida – to'g'ridan-to'g'ri ovoz berish yo'li bilan qabul qildi.

Shu ma'noda, yangi tahrirdagi O'zbekiston Konstitutsiyasining haqiqiy muallifi xalqning o'zidir. Fuqarolarning xohish-irodasi esa islohotlarning manbai va harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya 7-moddasi birinchi bandida «Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbai», degan norma belgilab qo'yilgan. Bu norma timsolida O'zbekiston Respublikasida jahon miqyosida umume'tirof etilgan xalq hokimiyatchiligi prinsipi, ya'ni xalq suverenitetning tashuvchisi va davlat hokimiyatining yagona manbai ekanligini anglatuvchi tamoyil o'rnatilgan.

Keyingi yillarda mamlakatimizda quyidagi prinsip va g'oyalarni hayotga tatbiq etishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilayotganini ta'kidlash lozim. Xususan:

birinchidan, Yangi O'zbekiston – bu inson sha'ni va qadr-qimmatini, huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari oliy qadriyat hisoblangan davlat bo'ladi;

ikkinchidan, xalq davlat organlariga emas, davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerak;

uchinchidan, odamlar ertaga yo uzoq kelajakda emas, balki bugunoq o'z hayotida ijobiy o'zgarishlarni ko'rishni istaydi va shunday ekan, «odamlar tashvishi bilan yashash», xalqimizning qonuniy talab-istaklari va xohish-irodasini ro'yobga chiqarish – davlat organlari faoliyatini baholashning eng muhim mezoniga aylanishi zarur;

to'rtinchidan, «qonunning yagona manbai va muallifi xalq bo'lishi kerak», ya'ni barcha muhim qarorlar aholi ishtirokida, fuqarolik jamiyati institutlari bilan maslahatlashuv asosida qabul qilinishi lozim.

Demokratiyaning talabu taomili va ustunligi ham shunda. Respublika Prezidenti, parlamenti va Hukumati shu talablarga sodiq bo'lishlari shart. Bunda quyidagi masalalarga:

inson huquqlarini ta'minlash;

demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilishda parlament va siyosiy partiyalar, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalarining rolini kuchaytirish;

davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish, hokimiyat tarmoqlarini tiyib turish va muvozanatni saqlash tizimida parlament rolini oshirish;

davlat xizmatlari sifati va samaradorligini yaxshilash, davlat organlari faoliyatining hisobdorligi va ochiqligini kuchaytirish hamda parlament va jamoatchilik nazorati mexanizmlarini amalda tatbiq etishga alohida e'tibor qaratiladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri 2023 yil 1 maydan e'tiboran kuchga kirdi. Bunga 30 aprel kuni bo'lib o'tgan referendum natijasiga ko'ra 11 ta moddadan iborat tegishli qonunning qabul qilinishi asos bo'ldi.

Bu qonunning 1-moddasiga Konstitutsiyaning yangi tahriri ilova qilingan. Bunga qadar 1992 yildan buyon konstitutsiyaga jami 15 marta o'zgartish kiritilgan edi. Bu safar esa o'zgarishlar ko'lami kattaligi sabab hujjatning yangi tahriri qabul qilindi. Yangilanish natijasida, bosh qomusdagi moddalar soni 128 tadan 155 taga, undagi normalar esa 275 tadan 434 taga oshdi.

Eng muhim o'nta yo'nalishda ro'y bergan o'zgarishlar hujjatdagi ketma-ketlik bo'yicha keltirib o'tiladi.

1. O'zbekiston – huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat Konstitutsiyaning 1-moddasidagi “O'zbekiston – suveren demokratik respublika” jumlasini quyidagicha o'zgartirilmogda: O'zbekiston – boshqaruvning respublika shakliga ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat. Boshqaruvning respublika shakli – davlat hokimiyatining oliy organlari xalq tomonidan muayyan muddatga saylanishini anglatadi. (Konstitutsiya normalariga rasmiy sharhlar hozircha yo'q, shu sababli undagi norma va tushunchalarga tahririyat umumqabul qilingan doirada, mustaqil izoh berib o'tmoqda). Suveren davlat – o'z hududida to'la-to'kis mustaqil hukmronlik va mutlaq yurisdiksiyaga ega bo'lish demakdir.

2. Konstitutsiya to'g'ridan to'g'ri amal qiladi 15-moddaga quyidagicha qo'shimcha qo'shildi:

- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatning butun hududida oliy yuridik kuchga ega, to'g'ridan to'g'ri amal qiladi va yagona huquqiy makonning asosini tashkil etadi.

3. Imtiyozlar qonunda yozib qo'yilishi shart emas. Yangi konstitutsiyaning 19-moddasi (avvalgi 18-modda) – fuqarolarning jinsi, millati, mavqeyi va hokazolardan qat'i nazar qonun oldida tengligi haqida.

4. Barcha noaniqliklar – inson foydasiga Konstitutsiyaning yangi tahririga asosan:

- Inson bilan davlat organlarining o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi.

5. Inson huquqlari ijtimoiy axloq va jamoat tartibini saqlash maqsadida cheklanishi mumkin

Bunga yangi norma qo‘shildi:

- Insonning huquq va erkinliklari faqat qonunga muvofiq va faqat konstitutsiyaviy tuzumni, aholining sog‘lig‘ini, ijtimoiy axloqni, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat xavfsizligini hamda jamoat tartibini ta‘minlash maqsadida zarur bo‘lgan doirada cheklanishi mumkin.

6. O‘qituvchilar alohida e‘tirofda Konstitutsiyaga o‘qituvchilar haqida modda qo‘shildi.

U ikki banddan iborat:

- O‘zbekiston Respublikasida o‘qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, sog‘lom, barkamol avlodni shakllantirish hamda tarbiyalash, xalqning ma‘naviy va madaniy salohiyatini saqlash hamda boyitishning asosi sifatida e‘tirof etiladi.

- Davlat o‘qituvchilarning sha‘ni va qadr-qimmatini himoya qilish, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy jihatdan o‘sishi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qiladi.

7. Yer xususiy mulk bo‘lishi mumkin

Yakuniy talqinda yerni xususiylashtirishga oid norma quyidagicha shaklga keltirildi:

- Yer qonunda nazarda tutilgan hamda undan oqilona foydalanishni va uni umummilliy boylik sifatida muhofaza qilishni ta‘minlovchi shartlar asosida va tartibda xususiy mulk bo‘lishi mumkin.

8. OAV faoliyatiga to‘sqinlik qilish javobgarlikka sabab bo‘ladi
Avvalgi konstitutsiyaning “Ommaviy axborot vositalari” nomli bobi bitta moddadan iborat edi.

Yangi konstitutsiyaga ko‘ra, bu bob ikkita moddadan iborat bo‘ldi:

- Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ish olib boradilar. Davlat ommaviy axborot vositalari faoliyatining erkinligini, ularning axborotni izlash, olish, undan foydalanish va uni tarqatishga bo‘lgan huquqlari amalga oshirilishini kafolatlaydi. Ommaviy axborot vositalari o‘zi taqdim etadigan axborotning ishonchliligi uchun javobgardir.

- Senzuraga yo‘l qo‘yilmaydi. Ommaviy axborot vositalarining faoliyatiga to‘sqinlik qilish yoki aralashish qonunga muvofiq javobgarlikka sabab bo‘ladi.

9. Davlat boshqaruvidagi o‘zgarishlar. Prezidentning vakolat muddati 7 yil bo‘ldi
O‘zbekistonning yangi tahrirdagi konstitutsiyasiga binoan:

- Prezidentning vakolat muddati 5 yildan 7 yilga uzaytirildi. Prezidentning “davlat boshlig‘i” maqomi, ayni bir shaxs surunkasiga ikki muddatdan ortiq prezident bo‘lishi

mumkin emasligi, prezidentning qasamyodi matni va prezidentga taalluqli boshqa aksariyat normalar o'zgarishsiz qoldirildi.

10. Mahalliy davlat hokimiyatidagi o'zgarishlar. Hokimlar kengash raisligidan ketadi Mahalliy davlat boshqaruvida vakillik va ijro etuvchi organlar bir-biridan ajratilmoqda. Bu boradagi hozirgi tartib hokimiyatning bo'linish va hokimiyat bo'g'inlarining o'zaro tiyib turish prinsipiga zid. Bosh qomusning yangi tahririga asosan, bunga barham berilib, mahalliy kengashlar saylanadigan vakillik organlari, hokimliklar esa ijro organlari deb belgilanmoqda.

Hokimlar va mahalliy kengashlarning faoliyatini tashkil etish tartibi bo'yicha alohida qonunlar qabul qilinadi. Mahalliy masalalar bo'yicha ularning vakolatlari qanday taqsimlanishi ana shu qonunlarda aks etadi.

Xulosa qilib aytganda, bugun Konstitutsiyamizning yangi normalarida asosiy e'tibor inson, jamiyat va davlatning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilganini ishonch bilan ta'kidlash mumkin. Yangi tahrirdagi Asosiy qonunning qabul qilinishi bilan bu borada yanada mustahkam konstitutsiyaviy-huquqiy asos yaratildi. Binobarin, Yangi O'zbekiston o'zining ushbu sohalardagi xalqaro majburiyatlariga qat'iy sodiqligini yana bir bor namoyon etdi.

Bularning hammasi O'zbekistonda konstitutsiyaviy tamoyillar, huquqiy normativlar, huquqiy reglament jarayonlarida yaratilgan yagona yangiliklar hisoblanadi va O'zbekistonning yangi konstitutsiyasi taraqqiyot qomusini belgilab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritish to'g'risida. O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. - T.:O'zbekiston, 2017.
3. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasi
4. 2022 -2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi